

श्रीः
श्रीमते रामानुजाय नमः
श्रीमते निगमान्तमहादेशिकाय नमः

श्रीकवितार्किकसिंहस्य सर्वतन्त्रस्वतन्त्रस्य
श्रीमद्वेङ्कटनाथस्य वेदान्ताचार्यस्य कृतिषु
यादवाभ्युदये महाकाव्ये

॥ द्वाविंशः सर्गः ॥

This document has been prepared by

Sunder Kidāmbi

with the blessings of

श्री रङ्गरामानुज महादेशिकन्

His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam

श्रीः
श्रीमते रामानुजाय नमः
श्रीमते निगमान्तमहादेशिकाय नमः

॥ द्वाविंशः सर्गः ॥

श्रीमान् वेङ्कटनाथार्यः कवितार्किककेसरी ।
वेदान्ताचार्यवर्यो मे सन्निधत्तां सदा हृदि ॥

अथ देवानिवाहूतान्नरदेवानभाषत ।
देवदानवसामान्यदैवतं देवकीसुतः ॥ 22.1 ॥

एष वः क्षमापतिः शास्ति विधातेव प्रजापतीन् ।
महेन्द्र इव धर्मेण सुधर्मासास्थितः स्वयम् ॥ 22.2 ॥

शेखरीकृतभूभारः शेषत्वेन विभोः स्थितः ।
वेदयत्ययमार्योऽपि मित्रभूतानमित्रजित् ॥ 22.3 ॥

वयं भवन्तो ये चान्ये महान्तः सर्व एव ते ।
विश्वगुप्तौ जगत्कर्त्रा विनियुक्ता विभूतयः ॥ 22.4 ॥

तदस्माभिरवस्थेयं धर्मवर्त्मनि शाश्वते ।
बिभ्यद्भिरनघादेशाद्वज्रादिव समुद्यतात् ॥ 22.5 ॥

द्विषन्तः ख्यातनामानो नामशेषास्तथाऽप्यसौ ।
समुद्रवसना विष्वक् तामसैरवकुण्ठिता ॥ 22.6 ॥

अंसकस्तूरिका भूमिर्भवतां बाहुशालिनाम् ।
अजुगुप्सापदं न स्यादसद्वृत्तिमलीमसा ॥ 22.7 ॥

शङ्कितप्रचयः शेषः शत्रूणां शुष्मणामिव ।
आयतौ सुखमिच्छद्भिर्न युक्तः क्षन्तुमीश्वरैः ॥ 22.8 ॥

अतस्त्राणाय साधूनां दुष्कृतां दमनं क्षमम्।
कडङ्करीयरोधो हि कलमोत्सेधकारणम् ॥ 22.9 ॥

पुष्यतां पाण्डरं छत्रं पुण्डरीकमिव श्रियः।
धर्मोऽधर्मश्च नान्योऽस्ति रक्षणोपेक्षणे भुवः ॥ 22.10 ॥

पूर्वपूर्वनरेन्द्राणामुच्छिष्टमपि मेदिनी।
सोमपीथिनयाद्वाह्या स्वधर्माध्वरमास्थितैः ॥ 22.11 ॥

अविवेकविभावयां धर्ममार्गमपङ्किलम्।
द्रष्टुं दीप इव न्यस्तो नायकेन नयागमः ॥ 22.12 ॥

अवलम्ब्य जगद्धातुर्हस्तमागमविग्रहम्।
स्वयमुद्धरतात्मानं स्वैरं पातालपातिनम् ॥ 22.13 ॥

व्यसनासारवेगानां वारणं न प्रकल्पते।
उपदेशैरनार्याणामुत्तानच्छत्रसन्निभैः ॥ 22.14 ॥

पण्डितप्रहतेनैव सत्पथेन सदोदिताः।
विषमेषु स्खलन्तोऽपि न दुर्गतिमवाप्स्यथ ॥ 22.15 ॥

भूपरिक्रमणादन्या भवतामतिभास्वताम्।
तमसामिव शत्रूणां निरासे कीदृशी क्रिया ॥ 22.16 ॥

जिगीषूणां च युष्माकं न जेतव्यपदे स्थितम्।
कौरवैरनुकूलानां विपाकैरिव कर्मणाम् ॥ 22.17 ॥

अवरोध्याः स्वयं दक्षैरक्षिपद्भिरनेहसम्।
करिणां कर्णडोलाभिः कम्पिता इव सम्पदः ॥ 22.18 ॥

नीतिपद्धतिरक्षोभ्या भवद्भिरधिगम्यताम्।
नियता स्वर्गसौधस्य निः श्रेणिरिव शाश्वती ॥ 22.19 ॥

खलत्यागः सुहृत्प्राप्तिरितीदं कवचद्वयम्।
वहध्वं मन्त्रदेहस्य भेदं परिजिहीर्षवः ॥ 22.20 ॥

धातूनामिव कोपेषु प्रकृतीनामचेतसाम्।
पातुमर्हथ पर्याप्तं प्रसादनरसायनम् ॥ 22.21 ॥

अनीतिमदिरां त्यक्त्वा लोभादिविषदूषिताम्।
अगदङ्कारमादध्वं प्रज्ञाऽमृतमनुत्तमम् ॥ 22.22 ॥

लुलिताशेषसन्मार्गं लोकवेदविरोधिनम्।
परित्यजत दुर्मानं पाषण्डमतजीवितम् ॥ 22.23 ॥

गुणशैलाग्रमारोप्य शनैरात्मानमात्मना।
नित्यशङ्कितविभ्रंशं निध्यायत शुभंयवः ॥ 22.24 ॥

त्रिविधानि विधेयानि सम्पत्सु च विपत्सु च।
करणानीव मित्राणि गोपायत गुणग्रहात् ॥ 22.25 ॥

अप्रशान्तेषु विस्रम्भमतिशङ्कां सुहृत्सु च।
नीतिसन्दंशिना ऋद्धेः समुद्धरत कण्टकौ ॥ 22.26 ॥

सपञ्चाङ्गेन मन्त्रेण नीतिमाहात्म्यनिर्विषाम्।
नियच्छत निजाङ्गेषु भुजङ्गीमिव सम्पदम् ॥ 22.27 ॥

अवधीरयताधर्म्यामर्थकामैकसाधिकाम्।
नृशंसप्रेयसीं नीतिं नारीहृदयदारुणाम् ॥ 22.28 ॥

प्रमादसप्तकं त्यक्त्वा प्रबुध्योपायसप्तकम्।
अङ्गसप्तकसम्पत्त्या जयत द्वीपसप्तकम् ॥ 22.29 ॥

अरातिगणकूटस्थानादौ जयत दुर्जयान्।
अपदक्रोधलोभादीनशेषार्थविरोधिनः ॥ 22.30 ॥

आन्तरेण बलेनैव द्विविधां वहत क्षमाम्।
यस्य सत्त्वेऽप्यसत्त्वेऽपि गतार्थं षड्विधं बलम् ॥ 22.31 ॥

न शापो नाभिचरणं न वह्निर्न विषं तथा।
नास्त्राणि न च शस्त्राणि यथा तीक्ष्णतमा क्षमा ॥ 22.32 ॥

विपक्षजातिभाजोऽपि क्षुद्राननपकुर्वतः।
सुपर्ण इव भूनागानुपेक्षध्वं तरस्विनः ॥ 22.33 ॥

कृपणान् क्षममाणोऽपि महासत्त्वो न दैन्यभाक्।
मृगेन्द्र इव भिन्नेभः स्वदंष्ट्रालेहिनः खगान् ॥ 22.34 ॥

देवानतिशयानानां दैत्यदानवरक्षसाम्।
विनिपातनिदानानि स्वयमन्वीक्ष्य सुख्यत ॥ 22.35 ॥

यशःप्राणहरान् घोरान् व्यामोहविषपादपान्।
समीक्षाशाणघृष्टेन द्यत शास्त्रेण शस्त्रिणः ॥ 22.36 ॥

श्रुतशालिभिरुक्तानि दुरुत्सेकज्वरातुराः।
अप्रियाण्यपि पथ्यानि मा जिहासत जातुचित् ॥ 22.37 ॥

कलिसन्धिसमाघ्रातं त्यजन्तः कर्म कर्बुरम्।
सदसत्प्रेक्षणे स्यात सर्वतो दत्तदृष्टयः ॥ 22.38 ॥

पल्लवोपमकौमारे प्रसूनोपमयौवने।
स्थिरं फलमुपादद्ध्वं जङ्गमे जीवितद्रुमे ॥ 22.39 ॥

मिषतां मीलतां वाऽपि द्रुतं धावति जीविते।
अनघं तनुत क्षेम्यमान्तरं धनमक्षयम् ॥ 22.40 ॥

अकालनियतोच्छ्रायमतिसूर्येन्दुपावकम्।
क्षात्रं क्षपितजाड्यं वः क्षमं तेजः समेधितुम् ॥ 22.41 ॥

असम्प्लावितसप्ताब्धिरत्रिलोकीतमोपहा ।
अदिकसूतसुधालिप्तिर्यस्य कीर्तिः स किम्प्रभुः ॥ 22.42 ॥

सुधां सुमनसो यस्य स्वादयन्ति यशोमयीम् ।
स राजा वृद्धिमाप्नोति क्षीयते न च कालतः ॥ 22.43 ॥

त्यक्तसान्त्वेन कठिनान्विद्रावयत तेजसा ।
अयसस्तापसेकाभ्यामवस्था कीदृशी भवेत् ॥ 22.44 ॥

प्रसाधितदिशो युष्मान् विमुक्तान्यमहीभृतः ।
सम्पदः प्रतिपत्स्यन्ते सरितः सागरानिव ॥ 22.45 ॥

स एष पुरतो याता प्राज्ञः परिभृशन् पथः ।
सङ्कल्प इव युष्माकं सात्यकिः सत्यविक्रमः ॥ 22.46 ॥

परिवारेण सम्पन्नस्त्यक्तकोशश्च कार्यतः ।
नन्दकोऽयमनिस्त्रिंशः सम्मतो मम शत्रुजित् ॥ 22.47 ॥

जैत्रं ध्वजमिवोदग्रमेनमाहितलक्षणम् ।
अनुयात दिशो जेतुमस्त्रवेदमिवापरम् ॥ 22.48 ॥

वनसिंहनयाद्भुतिर्मानतर्कक्रमादपि ।
परस्परपुरस्काराद्भवित्री भवतामिह ॥ 22.49 ॥

अपि युष्माभिरेतावदहङ्कारग्रहोज्झितैः ।
अङ्गीकृतममुह्यद्भिरातुरैरिव भोजनम् ॥ 22.50 ॥

इति सूक्तिसुधां पीत्वा शौरिवक्त्रेन्दुनिः सृताम् ।
सहसा नरदेवास्ते सौमनस्यं प्रपेदिरे ॥ 22.51 ॥

तदुक्तिं शुकवत् सर्वे संलपन्तः परस्परम् ।
प्रहर्षमदधुस्तस्य प्रविष्टा नीतिपञ्जरम् ॥ 22.52 ॥

तृषितैरिव ते श्रोत्रैः सम्भूतश्रुतिसौरभाम्।
पपुः प्रियहितां तस्य परिशुद्धां सरस्वतीम् ॥ 22.53 ॥

असन्देहविपर्यासामसङ्कीर्णहिताहिताम्।
त्रयीमिव गिरं तस्य मानयन्ति स्म ते नृपाः ॥ 22.54 ॥

अथ यादवयूथेन सहितः संयुगप्रियः।
सात्यकिः प्रचितोत्तंसः प्रतस्थे भर्तुराज्ञया ॥ 22.55 ॥

धर्मगुप्तिकृतादेशः स मेने मधुवैरिणा।
अपृथक्त्वमिवापन्नमन्यदायुधपञ्चकम् ॥ 22.56 ॥

स्वकेतुकल्पनापूर्वं नियुक्तं हरिणा स्वयम्।
तमेव तादृशाकारं तममन्यन्त यादवाः ॥ 22.57 ॥

स वीरः शासनं भर्तुः शिरस्त्राणमिवोद्वहन्।
अमन्यत जितप्रायाः सह दिक्पतिभिर्दिशः ॥ 22.58 ॥

पयोधिं तर्णकपदं पर्वतं सिकतामयम्।
पातालं च स्थलीपृष्ठं प्रैक्षतामितविक्रमः ॥ 22.59 ॥

प्रयाणपटहस्तस्य प्रलयाम्बुदडम्बरः।
नूनमानर्तयामास भुवं सह पयोधिभिः ॥ 22.60 ॥

प्रयान्ती पृतना सद्यः प्रणादैर्द्यामपूरयत्।
वैरिवासकसज्जानां गणैरप्सरसामपि ॥ 22.61 ॥

अधिरुह्य रथं जैत्रं स बभौ ताक्ष्यसन्निभम्।
जिगीषितदिशाचक्रश्चक्रपाणिरिवापरः ॥ 22.62 ॥

दिव्यदुन्दुभिघोषेण पुष्पवर्षेण भूयसा।
अशरीरिजयोक्त्या च तेन जज्ञे जितं जगत् ॥ 22.63 ॥

स विष्णुरिव विक्रान्त्या बलिध्वंसोद्यतो बली।
सुषुवे त्रिषु लोकेषु कीर्तिं त्रिपथगामिव ॥ 22.64 ॥

ततो बुद्बुदफेनाभैः प्रचितां छत्रचामरैः।
निनाय पृतनां प्राचीं गङ्गामिव भगीरथः ॥ 22.65 ॥

पृतनासागरौघेन पालयन् सागराम्बराम्।
वीरो वेतसवृत्तीनां न भङ्गमभिसन्दधे ॥ 22.66 ॥

महद्भिरपि तत्सैन्ये सम्पतद्भिः सुहृद्भलैः।
न वृद्धिरभवद्दृश्या वर्षतोयैरिवाम्बुधौ ॥ 22.67 ॥

अशोभत पताकाग्रैरग्रहस्तैरनीकिनी।
निर्दिश्य गणयन्तीव जेतव्यविषयान्निजैः ॥ 22.68 ॥

तमीदिवसयोस्तत्र पृथिव्याकाशयोरपि।
समपद्यत तादात्म्यं सैन्यरेणुसमुत्थितम् ॥ 22.69 ॥

असूचीमुखभेद्यं तदचन्द्रार्कप्रतिक्रियम्।
रुरोध द्विषतां दृष्टिं रजसा जनितं तमः ॥ 22.70 ॥

अप्रतीपमरुत्क्षिप्तः परागः प्रसरन् पुरः।
आसन्नविनिपातानां वैवर्ण्यमदिशद्द्विषाम् ॥ 22.71 ॥

धूमकम्बलसान्द्रेण रेणुना गगनस्थली।
नमन्तीं सैन्यभारेण शनैरनुजगाम गाम् ॥ 22.72 ॥

पृथिवीं वर्धयन्तीव पृतना खण्डयन्त्यपि।
परागैः पूरयामास खातं सगरजन्मनाम् ॥ 22.73 ॥

ध्वजपल्लविता सेना शस्त्रपुष्पा परागिणी।
बभौ चञ्चूर्यमाणेव मृत्योरुपवनस्थली ॥ 22.74 ॥

सा नूनमनुकुर्वाणा सिन्धुपत्न्यौ सितासिते ।
कुटिलप्रतिकूलर्द्धिं कूलङ्कषगतिर्ययौ ॥ 22.75 ॥

विश्वतः प्रसृतिस्तस्या बभूव बहुपद्धतेः ।
वाहबन्धनकीलानामपर्याप्तवनद्रुमा ॥ 22.76 ॥

अविच्छिन्नगुणांश्चक्रे निस्त्रासान्निजसेनया ।
हारानिव भुवः शुद्धानग्रहारान् परार्पितान् ॥ 22.77 ॥

अनाश्रमपदासन्नामभीषितकृषीवलाम् ।
अनैषीन्महतीं सेनामविरुन्धान गोपनीम् ॥ 22.78 ॥

स्वदेशादविशेषेण स्वीकृते शत्रुमण्डले ।
न योधा जगृहुस्तत्र किञ्चिदस्वामिसम्मतम् ॥ 22.79 ॥

विहारास्तस्य जन्येषु विमतानेव निघ्नतः ।
समं ददृशिरे देवैस्तत्तज्जानपदैरपि ॥ 22.80 ॥

अदीनसत्त्वः शत्रूणां दीनसंरक्षणव्रती ।
अन्वकम्पत धात्रीभिरुपनीतान् स्तनन्धयान् ॥ 22.81 ॥

अदृष्टसैन्यरजसामबाणस्पर्शवेदिनाम् ।
पश्यन् क्वचिदमित्राणां स जिह्वाय पलायनम् ॥ 22.82 ॥

स मिथः शौर्यसङ्घर्षादरातीनभिनिघ्नतः ।
पुनरुद्दीपयामास सत्कारेण गरीयसा ॥ 22.83 ॥

क्रोधपावकदीप्तानां हेतीनां यदुपुङ्गवाः ।
विदधुस्तत्र वैरिस्त्रीबाष्पतोयेन सेचनम् ॥ 22.84 ॥

निहतप्रतिमातङ्गदन्तत्सरुपरिष्कृतान् ।
द्विषतां मौलिशाणेषु खड्गान् मुहुरशातयन् ॥ 22.85 ॥

शस्त्रधाराधरैस्तत्र विक्रमारण्यबर्हिणीम्।
विपुले भुजशैलाग्रे वीरश्रियमनर्तयन् ॥ 22.86 ॥

नियतं हेतयस्तेषां निपीते वह्निवारिणी।
निदधुः शत्रुनारीणां चित्तेषु नयनेषु च ॥ 22.87 ॥

अलभन्त क्षणात्तेषां पुरतः परिपन्थिनः।
धनुषा नमता स्वर्गं वपुषा तु वसुन्धराम् ॥ 22.88 ॥

गूर्जरान् पारशीकांश्च प्रागेव भृतकीकृतान्।
अपश्चात्पदविन्यासानकरोदग्रयायिनः ॥ 22.89 ॥

मध्यदेशं वशीकृत्य योगीव प्रथमं मनः।
प्रत्यन्तबहिरक्षाणि त्याजितार्थान्यथाकरोत् ॥ 22.90 ॥

गृहीतचरमाम्भोधीन् गरुत्मानिव जग्रसे।
धन्विनस्तुरगोपेतान् विमुखान् भुजगानिव ॥ 22.91 ॥

यदवस्तत्र निस्त्रासा यवनैः स्तनयितुभिः।
शैला इव दधुर्भीमां शरवृष्टिमुदीरिताम् ॥ 22.92 ॥

रक्तचन्दनदिग्धास्ते यशोभिः स्रग्विणस्तदा।
जयश्रीपरिरम्भार्थं नैपथ्यमिव भेजिरे ॥ 22.93 ॥

कपिचूषिततालाभैः कृतैर्यवनमूर्धभिः।
ददृशे कालभृत्यानां दत्तपिण्डेव मेदिनी ॥ 22.94 ॥

पीते यवनसैन्याब्धौ तत्कोपबडबाग्निना।
शकाद्याः शरणं जग्मुः शङ्कातङ्केन सात्यकिम् ॥ 22.95 ॥

प्रवालपल्लवास्तीर्णा रत्नपुष्पौघकर्बुराम्।
विहारपदवीं मेने वेलामपरवारिधेः ॥ 22.96 ॥

प्रचेतसाऽपि दुष्प्रापैः प्रवालमणिमौक्तिकैः।
तं पोतवणिजस्तत्र प्रभूतैः पर्यतोषयन् ॥ 22.97 ॥

निर्धूतनिगमांस्तत्र नैगमानपरान्तजान्।
स वैद्य इव दुर्व्याधीन् दुर्जयानजयद्विभुः ॥ 22.98 ॥

विहरन् वारुणीभाजा स वीरो विजयश्रिया।
बभूव बर्बरस्त्रीणां परिदेवनदेशिकः ॥ 22.99 ॥

उदनह्यन्त वार्ष्णेयाः कुन्तलान् समरश्लथान्।
प्रवालैरपराम्भोधेरान्त्रैरिव समुद्धृतैः ॥ 22.100 ॥

ततो विलुलितम्लेच्छः पश्चिमोदधिवेलया।
अनिलप्रेयसीमाशाममनुष्यपदं ययौ ॥ 22.101 ॥

हारीत हरितैः तत्र महार्घैर्मणिराशिभिः।
गृहीतैरन्वगृह्यन्त तेन पोतोपजीविनः ॥ 22.102 ॥

पश्चिमां दिशमाक्रम्य प्राङ्मुखं रथमास्थितम्।
विपरीतगतिं सूर्यमुदीच्यास्तमजानत ॥ 22.103 ॥

स कृष्णवर्त्मविहृतिर्युगान्त इव संयुगे।
अमित्रलोकमदहद्दीप्तहेतिगणोल्बणः ॥ 22.104 ॥

अनभ्रविद्युत्प्रतिमाः सायकास्तस्य धन्विनः।
अभवन् हूणनारीणामश्रुवर्षपुरः सराः ॥ 22.105 ॥

द्विषतो देवदृश्येषु रणरङ्गेषु दीव्यतः।
ताण्डवं ग्राहयामास निपातितशिरोधरान् ॥ 22.106 ॥

अपरस्परसापेक्षानतूणीरप्रकाशकान्।
अशंसत्प्रतियोधानप्यवधीरितजीवितान् ॥ 22.107 ॥

महान्तो मण्डलं चेरुर्मध्येप्रतिबलं द्विपाः।
प्रलयोदन्वदावर्ते भ्रमन्त इव पर्वताः ॥ 22.108 ॥

तत्र सैन्यरजश्चक्रे प्रतीचीरपि वाहिनीः।
असमाहित बुद्धीनां चित्तवृत्तीरिवाविलाः ॥ 22.109 ॥

त्रासमुक्तं पुनस्तत्र सिन्धुकाम्भोजयोषिताम्।
अश्रुबिन्दुभिराबन्धि मौक्तिकस्तनमण्डनम् ॥ 22.110 ॥

अकृष्टपच्यघुसृणामच्छिन्नौघमहापगाम्।
अघर्मग्लपितारण्यामनघां भुवमन्वभूत् ॥ 22.111 ॥

अश्वीयखुरनिष्पिष्टभूधरक्षोदभूयसा।
राजवीथीसमां चक्रे रजसा वालुकां नदीम् ॥ 22.112 ॥

ग्रामणेरिव तैस्तस्य सैनिकैरवरोधिताः।
स्त्रियः पुरुषधर्माणः स्त्रीत्वमेवोपलम्बिताः ॥ 22.113 ॥

बलेन महताऽऽस्कन्द्य मैनाकपितरं गिरिम्।
प्रलयोदन्वदारोहमाकालिकमलम्भयत् ॥ 22.114 ॥

समाजमिव शैलानां विश्वरूपमिव प्रभुम्।
उत्तम्भनमिव व्योम्नः स निदध्यौ सकौतुकम् ॥ 22.115 ॥

श्वशुरं भूतनाथस्य स्कन्दमातामहं गिरिम्।
प्रसूतिं सर्वरत्नानां पृथिवीधेनुतर्णकम् ॥ 22.116 ॥

गृहीतास्त्याजितत्रासा मेनापतिवनौकसः।
मार्गमादिदिशुस्तस्य वहेरिव समीरणाः ॥ 22.117 ॥

तमारुह्य निरैक्षन्त जिघृक्षन्त इवान्धकाः।
विकल्पितरवीन्द्रग्रीन् मेरुकैलासमन्दरान् ॥ 22.118 ॥

ददर्श गगनं तत्र दिवाऽपि व्यक्ततारकम्।
गौरीहारमणिप्रख्यैर्गङ्गानिर्झरशीकरैः ॥ 22.119 ॥

सुभगां किन्नरीणां च स्वगुणामोदमेदुराम्।
गीतिं निशामयामास गजशार्दूलकर्षणीम् ॥ 22.120 ॥

गुहासु यमिनां मेने सैन्यघोषमशृण्वताम्।
शृण्वतामपि सिंहानां समं सामिनिमीलनम् ॥ 22.121 ॥

अपश्यत्तत्र दूरस्थमन्तिकस्थमिवोन्मुखः।
कैलासं किन्नरेन्द्रस्य कीर्तिकन्दमिवोत्थितम् ॥ 22.122 ॥

चमरान् सिंहशाबांश्च गन्धनाभिमृगानपि।
जगृहुस्तत्र वाष्णोयाः प्रियासम्प्रीणनार्थिनः ॥ 22.123 ॥

गुञ्जाहारभृतः श्यामा बहोर्ल्लासितकुन्तलाः।
प्रवालवसनाः प्रेक्ष्य जहसुः शबराङ्गनाः ॥ 22.124 ॥

शिखरांसपरिष्कारैः सैन्यद्विपमदैर्बभौ।
कल्कितः क्षमाभृतां नाथः कस्तूरीस्थासकैरिव ॥ 22.125 ॥

श्रुत्वा गिरिगुहानूक्तं तत्सैन्यगजगर्जितम्।
अपि सिंहाः पलायन्त वन्यद्विरदभेदिनः ॥ 22.126 ॥

प्रदीप्तरत्नशिरसं प्रालेयपरिपाण्डुरम्।
प्रदक्षिणं व्यतीयाय शेषयित्वा महीधरम् ॥ 22.127 ॥

अथ कस्तूरिकामोदैरधिवासितभूधरान्।
यशसाऽऽवास्य नेपालान् यदुवीरः स्वदेशयत् ॥ 22.128 ॥

पर्वतेन्द्रप्रतिनिधीन् प्रागुत्तरमहीधरान्।
सुप्रतीकविषाणाग्रैरवैक्षत गवाक्षितान् ॥ 22.129 ॥

द्वीपपर्वतदुर्गेषु द्विपसिंहनिभान् द्विषः।
सङ्ग्राममृगयास्थायी जग्राह च जघान च ॥ 22.130 ॥

प्रभञ्जन इवाभ्योदान् पक्षीन्द्र इव पन्नगान्।
प्राच्यान् प्रच्यावयामास पञ्चवक्त्र इव द्विपान् ॥ 22.131 ॥

शोषितप्राच्यजलधिः शौर्यबाडबवहिना।
ससर्ज तद्वधूचित्तेष्वशोष्यं शोकवारिधिम् ॥ 22.132 ॥

यदूनां हेतयस्तत्र शत्रुशोणितपाटलाः।
प्रतापज्वलनज्वालासम्पदं प्रतिपेदिरे ॥ 22.133 ॥

कृपाणिकाभिः कुरुराः कम्पिताभिरकम्पयन्।
द्विषतां तद्वधूनां च चित्तदक्षिणलोचने ॥ 22.134 ॥

विजहूर्यादवास्तत्र विबुधस्त्रीवरप्रदाः।
शराणां लक्षदातारः शत्रुसम्मतविक्रमाः ॥ 22.135 ॥

यादवास्तत्र शत्रूणां कृत्तेषुं नूनमप्रतीन्।
आशातधन्वा दृश्येषु शिरोजालेषु सायकान् ॥ 22.136 ॥

विक्रमप्रभवे तेषां विजयश्रीस्वयंवरे।
वन्दिकृत्यं द्विषश्चक्रुरप्सरोभिः स्वयंवृताः ॥ 22.137 ॥

रमापतिपदोत्पन्नां रत्नाकरपतिंवराम्।
पुण्यां सरितमासीदत्पुरभिन्मौलिमालिकाम् ॥ 22.138 ॥

स मेने जाह्नवीं यान्तीमर्थमेकमिवार्णवम्।
प्रवाहैर्बहुधा भिन्नैर्भाषाभिरिव भारतीम् ॥ 22.139 ॥

कृपाणधारातीर्थेन शोधयित्वा कृतागसः।
त्रिदिवं प्रापयामास वङ्गांस्त्रिपथगान्तरे ॥ 22.140 ॥

विक्षिपन् भुवि निस्त्रिंशो वक्त्रपुष्पाणि वैरिणाम्।
रणरङ्गनटस्यास्य सूत्रधार इवाभवत् ॥ 22.141 ॥

सैन्यदन्तिमदोपेतैः शत्रुस्त्रीबाष्पकज्जलैः।
गङ्गां रविसुतां चक्रे यशसा तां च तन्मयीम् ॥ 22.142 ॥

आत्तसारा द्विषस्तत्र मुक्तास्तेन महीयसा।
अदृश्यन्त यथापूर्वं दन्तिभुक्तकपित्थवत् ॥ 22.143 ॥

पृथुवीचिगणां तीर्त्वा पृथिवीसहजां नदीम्।
बाधिताशेषगौडेन बलेनार्णवमाद्रवत् ॥ 22.144 ॥

अलभन्त महीपालाः पुरतस्तस्य निर्भयाः।
नतेन धनुषा नाकं वपुषा च वसुन्धराम् ॥ 22.145 ॥

विशन्तो वाहिनीं तस्य त्रिस्रोतसमिवापराम्।
त्रिदिवं प्रत्यपद्यन्त प्रतियोधा निरागसः ॥ 22.146 ॥

कुटिलान् प्रगुणीकृत्य स्वनामाक्षरभूषितान्।
जङ्गमान् दर्शयामास जयस्तम्भान् महीतले ॥ 22.147 ॥

शालीनिव सतस्त्रातुं तत्र तत्र प्ररोहतः।
यवसौघनिभान्याप्यानुज्जहार यदूद्वहः ॥ 22.148 ॥

प्रतापाग्निं पुरस्कृत्य भूयः सागरवाससः।
वेलावलयसम्पन्नं करं जग्राह तत्र सः ॥ 22.149 ॥

पुरन्दरसमः पूर्वं जित्वा पौरन्दरीं दिशम्।
दीक्षितः सत्परित्राणे दक्षिणाभिमुखोऽभवत् ॥ 22.150 ॥

उपदीकृत्य सर्वस्वमुपसन्नयदूद्वहाः।
प्राचीमविकलामृद्धिमुत्कलाः प्रतिपेदिरे ॥ 22.151 ॥

प्रहितानथ कालिङ्गैः पन्थानमुपरुन्धतः।
रुरोध सिंहनादेन यदुसिंहः स सिन्धुरान् ॥ 22.152 ॥

स तान् गैरिकरक्ताङ्गान् सप्तधा स्रुतनिर्झरान्।
जङ्गमानिव विन्ध्यादीन् जगृहे गन्धहस्तिनः ॥ 22.153 ॥

प्रतियुध्य परिश्रान्तान् गृहीत्वा गजयोधिनः।
चक्रलिङ्गधरांश्चक्रे कालिङ्गान् किङ्करीकृतान् ॥ 22.154 ॥

स तेषामपि सामन्तानाहूतान्विन्ध्यदुर्गतः।
दक्षान् द्विरदशिक्षायां चक्रे निजनिषादिसात् ॥ 22.155 ॥

वैरिवारणमूर्धन्यैर्मौक्तिकैर्लाजतां गतैः।
रणाग्निर्दर्शयामास व्यूढां तेन जयश्रियम् ॥ 22.156 ॥

दारितद्विरदांस्तत्र सिंहानिव महाजवान्।
ननन्द स्वभटान् दृष्ट्वा नखरश्रितमौक्तिकान् ॥ 22.157 ॥

विपक्षान् भूभृतस्तत्र कुर्वता निर्विचेष्टितान्।
देवो हरिहयस्तेन द्विरूपत्वमिवान्वभूत् ॥ 22.158 ॥

अपर्युषितपानीयामनघस्रोतसं शुभाम्।
गङ्गामिव विभक्ताङ्गीं प्राप गोदावरीं ततः ॥ 22.159 ॥

अशालीनमनस्त्वेऽपि स्वाश्रितत्राणमिच्छताम्।
आन्ध्राणामात्मदातृणां ददावभयदक्षिणाम् ॥ 22.160 ॥

पतिरक्षणतुष्टानां स्वगुणग्रथिताक्षरैः।
आन्ध्रेश्वरपुरन्ध्रीणां सङ्गीतैः प्रत्यनन्दत ॥ 22.161 ॥

आद्यं द्रमिडदेशानां तुण्डीरमथ मण्डलम्।
विवेश भूषितं यूपैर्वेधसो वाजिमेधिकैः ॥ 22.162 ॥

क्षिप्तदोषः स तं देशं क्षीरसिन्धुगुणाधिकम्।
शुद्धधर्मपरिष्कारं श्वेतद्वीपममन्यत ॥ 22.163 ॥

परित्यक्तपथांस्तत्र स काञ्चीकटकत्यजः।
आहूय स्थापयामास धर्म्यान् धर्मधुरन्धरः ॥ 22.164 ॥

प्रलोभयन्तीं ललितैस्ततः प्रथमलक्षितैः।
दर्शनीयेषु चोलेषु दिदृक्षामन्ववर्तत ॥ 22.165 ॥

अथ कन्यां कवेरस्य ददर्श कनकाश्रिताम्।
अपदिष्टनदीरूपाममृतस्येव देवताम् ॥ 22.166 ॥

उदारलहरीलास्यां ललितावर्तरासिकाम्।
रसिकः प्रैक्षत नदीं रङ्गपर्यन्तनर्तकीम् ॥ 22.167 ॥

रथसेतुनिरुद्धा सा रत्नाकरमनोरथात्।
अवरुह्य जगामेव सह्यस्य पितुरन्तिकम् ॥ 22.168 ॥

दक्षिणापथगङ्गायाः स तस्या दिव्यसम्पदः।
ददौ रविसुताश्लेषं दानवर्षेण दन्तिनाम् ॥ 22.169 ॥

जननीमिव तां लक्ष्म्याः पाथोनिधिपतिव्रताम्।
नियमैरुचितैर्भोजे निगमख्यातवैभवाम् ॥ 22.170 ॥

यशोभिः सह चोलानामिक्षुनिष्यन्दसंनिभम्।
पयः सह्यपयस्विन्याः पपुर्यादवयूथपाः ॥ 22.171 ॥

जहसुर्जागरूकास्ते जङ्घालगुणशालिनाम्।
दृष्ट्वा द्रमिडयोधानामवस्कन्दमनोरथम् ॥ 22.172 ॥

त्रिविष्टपनिभांस्तत्र दृष्ट्वा जनपदान् बहून्।
अचमत्कारमन्येषु भूमिभागेष्वधत्त सः ॥ 22.173 ॥

तत्र दर्पममित्राणां मित्राणामपि साध्वसम्।
अखण्डयदपर्यायादत्याखण्डलविक्रमः ॥ 22.174 ॥

रङ्गमात्मभुवस्तत्र रम्यनिर्माणमातृकाम्।
अनन्तपीठिकारूढमभ्यर्च्य मुदितो ययौ ॥ 22.175 ॥

दिवाऽपि दीपसापेक्षं गहनं संश्रितान् गजैः।
स चोरांश्चूर्णयामास चोलपाण्ड्योपघातिनः ॥ 22.176 ॥

रम्यपत्तनसम्बाधां रत्नसैकतशोभिनीम्।
व्यलोकयत सम्प्रीतो वेलाविपिनपद्धतिम् ॥ 22.177 ॥

मैनाकमहसा दीप्तं सेतुसीमन्तितोदकम्।
दमितं रघुवीरेण ददर्शाब्धिं स दक्षिणम् ॥ 22.178 ॥

परिखां प्रेक्ष्य लङ्कायाः पयोधिं प्रजहर्ष सः।
ताराभूषितदेहस्य त्रिदिवस्येव दर्पणम् ॥ 22.179 ॥

सहस्रोत्पततां तत्र धन्विनो लघुविक्रमाः।
उदधिं दन्तिनक्राणां कुम्भरत्नैरपूरयन् ॥ 22.180 ॥

गगनं च निरालम्बमगाधं च महोदधिम्।
वीक्ष्य ते बह्वमन्यन्त हनूमन्तं गतागतम् ॥ 22.181 ॥

स भेजे सरितां पत्युः पुलिनं वृष्णिपुङ्गवः।
आसीदविधवा गङ्गा प्रसन्ने यत्र राघवे ॥ 22.182 ॥

व्यलोकत च विस्मेरो लङ्कागोपुरमुत्तरम्।
रघुवीरशरव्रातपरिकल्पितजालकम् ॥ 22.183 ॥

परिभूतरवस्तस्य सैन्यघोषेण सागरः।
अधिकं क्षोभमापन्नस्त्रासभिन्न इवाभवत् ॥ 22.184 ॥

तमालान् प्रतिमातङ्गत्रासादालानमण्डलान्।
ममृदुर्नूनामावार्य मदान्धा गन्धसिन्धुराः ॥ 22.185 ॥

नलसेतुं ततो नीत्वा दृष्टमुक्तानदीमुखः।
वीरो विश्रमयामास दुर्निवारां वरूथिनीम् ॥ 22.186 ॥

कृतव्यावर्तनास्तत्र केतकीरेणुरूषिताः।
द्विषः स्कन्धांश्च दुधुवुर्हयास्तुमुलहेषिताः ॥ 22.187 ॥

धनुषा शार्ङ्गभीमेन सामिविष्कारितेन सः।
लज्जितोदधिघोषेण लङ्काद्वीपमकम्पयत् ॥ 22.188 ॥

प्रतापदूतवशगाः प्राज्यरत्नोपहारिणः।
अजीवन् यदुसिंहस्य पादमाश्रित्य सिंहलाः ॥ 22.189 ॥

महतीमुपदां तेषां द्विपरत्नादिशालिनीम्।
स सङ्गृह्य पुनश्चक्रे न मनः सेतुबन्धने ॥ 22.190 ॥

द्विरदान् सिंहलेन्द्रस्य द्विचतुर्दन्तशोभिनः।
पोतभूतांस्त्रिकूटस्य पोतानीतानमन्यत ॥ 22.191 ॥

यशोरत्नाकरस्तस्य बभौ पाण्ड्यसमर्पितैः।
सैन्यकञ्चुकपर्याप्तैर्मुक्तापुलिनमण्डलैः ॥ 22.192 ॥

सोमवंशभुवां तत्र भूभृतां यदुपुङ्गवः।
सयूथ्यभावमुद्भाव्य शङ्काज्वरमपानुदत् ॥ 22.193 ॥

स मारुति पदन्यासादञ्चिताग्रामधित्यकाम्।
प्रभुः प्रदक्षिणीचक्रे महेन्द्रस्य महीभृतः ॥ 22.194 ॥

उपभुक्ता बभौ तेन मलयस्य वनस्थली।
सैन्यसम्मर्दसम्भूतैरेलाचन्दनसौरभैः ॥ 22.195 ॥

पतगेन्द्रध्वजत्रासाद्भ्रष्टकुण्डलितात्मनाम्।
जगृहुर्यादवास्तत्र फणारत्नानि भोगिनाम् ॥ 22.196 ॥

पृतनां तस्य सम्प्रेक्ष्य पृषद्भावितसागराम्।
मानमात्मनि तत्याज मलयाश्रमतापसः ॥ 22.197 ॥

मरुतस्तत्र नागानां मृदितैलासुगन्धयः।
चन्दनद्रुमसक्तानां प्रीतिकोपकृतोऽभवन् ॥ 22.198 ॥

पटीरस्कन्धविषयास्तत्र तेषां भुजङ्गमाः।
अभजन्त फणारत्नैरवातक्षोभदीपताम् ॥ 22.199 ॥

मुक्ताभरणभूयिष्ठा रत्नचन्दनरञ्जिता।
चकाशे यादवी सेना सतारेव पितृप्रसूः ॥ 22.200 ॥

निदाघमिव पर्जन्यो निरासे सात्यकिः परम्।
प्रयुक्तैरग्रतो नागैः प्रावृषेण्यैरिवाम्बुदैः ॥ 22.201 ॥

युगपत्प्रत्यविध्यन्त युद्धे तस्य शरैर्द्विषः।
अपाङ्गैश्च सुरस्त्रीणामसितोत्पलमेचकैः ॥ 22.202 ॥

शस्त्रकेलिं परित्यज्य स्वकान्ताकेश भङ्गुराम्।
जगृहुः केरलास्तत्र जैत्रमस्त्रमिवाञ्जलिम् ॥ 22.203 ॥

अदूरावस्थितो रामस्तत्र वृष्णिवरूथिनीम्।
शशङ्के विस्मयाविद्धः सप्तार्णवसमाहतिम् ॥ 22.204 ॥

भुग्नभागस्ततः सह्यस्तदाक्रमणयन्त्रितः।
प्रणिनंसुरिवाबोधि पर्यस्तशकटोपमः ॥ 22.205 ॥

अग्रस्कन्धेन गोकर्णं महेन्द्रमपि मूलतः।
अवस्कन्ध यदुश्रेष्ठः स्कन्धावारं न्यवीविशत् ॥ 22.206 ॥

जित्वा सहाश्रितं वीरो जामदग्न्य इवापरः।
दूरमुत्सारयामास द्विषद्वलमहार्णवम् ॥ 22.207 ॥

चारुचन्दनसम्पन्नां शैलस्तनमनोहराम्।
बुभुजे दक्षिणामाशां मौक्तिकाकरमेखलाम् ॥ 22.208 ॥

तत्र वेलानिलोद्धूतराजतालरवान्वितम्।
स्वर्गीतं स्वादु शुश्राव भुजङ्गस्त्रीमुखोदितम् ॥ 22.209 ॥

चोलकेरलपाण्ड्यानां पश्यन्ननुगतिं प्रभुः।
चकार पुनराधानं धर्म्यं हुतभुजामिव ॥ 22.210 ॥

कालदृष्टिकरालाभिरुल्काभिरिव हेतिभिः।
दुर्मदद्विरदोदग्रान् त्रासयामास तौलुवान् ॥ 22.211 ॥

खेटकर्परगूढाङ्गान् कीलयित्वा शरैर्द्विषः।
स्थलकूर्मैरिवाकीर्णं चकार रणभूतलम् ॥ 22.212 ॥

शरैरभ्यर्चितास्तेन कोङ्कणाः समराङ्गणे।
पुष्पवृष्टिभिरानर्चुस्तमेव त्रिदशीकृताः ॥ 22.213 ॥

कुपिताः कोङ्कणस्त्रीणां गण्डूषमधुगर्भितान्।
बभञ्जुरमितामोदान् वकुलान् वृष्णिकुञ्जराः ॥ 22.214 ॥

प्रमादानिव तान् सप्त देशानतिपतन् प्रभुः।
स ममर्द महाराष्ट्रं सैन्यदक्षिणभागतः ॥ 22.215 ॥

अपश्यदृश्यमूकान्ते शेषमौलिमणिप्रभाम्।
रामसायकरन्ध्रेण निः सरन्तीं नभः स्पृशम् ॥ 22.216 ॥

कामक्रोधाविवास्कन्द्य सह्यविन्ध्यौ समाहितः।
विजिग्ये विषमांस्तत्र विषयान् सत्त्वमास्थितः ॥ 22.217 ॥

चापघोषेण निर्भिन्नचक्रवालाद्रिसन्धिना।
कुञ्जलीनान् द्विषस्तत्र दिवाभीतानभेषयत् ॥ 22.218 ॥

अवन्ध्यतपसा विन्ध्यः स्तम्भितः कुम्भजन्मना।
यदुपुङ्गवमातङ्गैर्वर्धमान इवाभवत् ॥ 22.219 ॥

सूर्यरोधितरुच्छन्नामसूर्यम्पश्यवीचिकाम्।
सोमवंश्याः सुधां तत्र पपुः सोमसमुद्भवाम् ॥ 22.220 ॥

तेषां विहरतां तत्र शिञ्जिनीबद्धरावणाम्।
कार्तवीर्यजलक्रीडां कथयन्ति स्म तापसाः ॥ 22.221 ॥

नगरीं हेहयेन्द्रस्य कारार्पितदशाननाम्।
नलादीनां च शिथिलां सनिर्वेदमदर्शयन् ॥ 22.222 ॥

रथवाजिपदक्षुण्णविन्ध्यमस्तकरेणुभिः।
रेवामाचामयामास रिपुस्त्रीबाष्पवर्धिताम् ॥ 22.223 ॥

ववृधे समरस्तत्र सुभगस्वर्गसङ्क्रमः।
सिद्धगन्धर्वयूथानां चित्तताण्डवदेशिकः ॥ 22.224 ॥

स्फुलिङ्गैः खड्गनिष्पिष्टदन्तदम्भोलिसम्भवैः।
आसीद्द्विरदमेघानामचिरद्युतिकल्पना ॥ 22.225 ॥

सव्यालमृगसङ्कीर्णा रम्यतुङ्गरथद्रुमा।
विससर्प चमूस्तत्र विन्ध्यवन्येव जङ्गमा ॥ 22.226 ॥

तालद्वयसजङ्घाग्र्याः कुम्भैरुत्तम्भिताम्बराः।
गर्जितैस्त्रासयामासुर्गजा वनमतङ्गजान् ॥ 22.227 ॥

बलयन्त्रणया तत्र गृहीतैर्विपिनद्विपैः।
व्यवर्धयत तां सेनां विन्ध्यपादैरिवोन्नतैः ॥ 22.228 ॥

यूथैर्द्विरदशैलानां कनत्कदलिकावनैः।
अन्तरं पूरयामास विन्ध्यनीहारभूभृतोः ॥ 22.229 ॥

अरातिवनिनितानैरश्रुधाराधरैरिमाम्।
वीरो वसुमतीमित्थं विदधे देवमातृकाम् ॥ 22.230 ॥

धर्मयूपनिभैस्तस्य जयस्तम्भैः समन्ततः।
प्ररूढाद्भुतरोमाञ्चा प्रत्यभासत मेदिनी ॥ 22.231 ॥

जिताशेष विपक्षस्य बद्धमुक्तावभासिनी।
अभवत्ककुभां तस्य कीर्तिः श्रवणभूषणम् ॥ 22.232 ॥

इति ग्राह्यकराश्चक्रे हरितो हरितोषकृत्।
वीरः सुरभिणा स्वेन यशसाऽऽवासिताम्बराः ॥ 22.233 ॥

हतसर्वस्वदीनानां व्रीडामपनुदन्निव।
अदिशत् क्षौममाशानां यशोभिर्हंसलक्षणैः ॥ 22.234 ॥

स चक्रवत् परिक्रम्य क्षमाचक्रमरिन्दमः।
क्षपयित्वा रिपून् सर्वान् शौरिपार्श्वं पुनर्ययौ ॥ 22.235 ॥

सैन्यसिन्धुपथस्तस्य स्थलीशेषितकण्टकः।
विदधे विस्मयोन्निद्रप्रीतिकण्टकितां भुवम् ॥ 22.236 ॥

तमेवमखिलामाशां परिक्रम्योदयस्थितम्।
प्रद्योतनसमं पौराः प्रहृष्टाः प्रत्युपासत ॥ 22.237 ॥

सैन्यघोषसमाहूतौ ततो हरिहलायुधौ।
तमभ्याजग्मतुर्दूरादुग्रसेनपुरोगमौ ॥ 22.238 ॥

ददृशे सात्यकिस्तत्र राममुख्यैः सराजकः।
अन्यैः सह दिशापालैराखण्डल इवापरः ॥ 22.239 ॥

अभिवन्द्य स तान् वन्द्यानभिव्यक्तपराक्रमः।
तदनुप्लवभावेन प्राविशद्द्वारकां पुरीम् ॥ 22.240 ॥

प्रस्थितौ परिमेयानि पश्चादुपचितानि सा।
जग्रसे यदुसैन्यानि जगन्तीव हरेस्तनुः ॥ 22.241 ॥

अष्टासु दिक्षु विभवैरुपसङ्गृहीतैः
यक्षास्पदप्रहसनी यदुराजधानी।
सत्यानुभाववसुदेवसुतप्रसत्त्यै
सम्भूतदिक्पतिविभूतिरिवाबभासे ॥ 22.242 ॥

अभ्यर्च्य पूर्वविभवादधिकैः प्रदिष्टैः
नाकाधिपानिव नवोपहतान्नरेन्द्रान्।
धर्मानुपालननियोगनिरूढचित्तान्
प्रास्थापयत् प्रतिदिशं प्रथमो यदूनाम् ॥ 22.243 ॥

मणिमकुटसहस्रैर्वासुदेवस्य भूपाः
पदसविधनिषण्णां पादुकामर्चयित्वा।
प्रतिययुरुपलब्धैः पारिजातप्रसूनैः
सुरभयितुमुपेत्य स्वावरोधान् प्रसाद्यान् ॥ 22.244 ॥

॥ इति श्रीकवितार्किकसिंहस्य सर्वतन्त्रस्वतन्त्रस्य
श्रीमद्वेङ्कटनाथस्य वेदान्ताचार्यस्य कृतिषु
यादवाभ्युदये महाकाव्ये द्वाविंशः सर्गः ॥
कवितार्किकसिंहाय कल्याणगुणशालिने।
श्रीमते वेङ्कटेशाय वेदान्तगुरवे नमः ॥